

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXIX/5

**БЕОГРАД
1994**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIX (нова серија)

Св. 5 (1994)

САДРЖАЈ

Поређење понуђених правописних правила (МИТАР ПЕШИКАН)	259
Ка могућој класификацији страних речи с најчесталијим префиксима грчког и латинског порекла (МАРКО ПОПОВИЋ)	279
Стране речи у описним речницима са аспекта речничког нормирања (СТАНА РИСТИЋ)	301
Садржај речника неологизама (БОРЉЕ ОТАШЕВИЋ)	306
Терминологија куће и покућства у Судимљи под Копаоником (ДРАГАНА ИСАИЛОВИЋ)	318
О читању скраћеница (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	327
О дугим енклитикама у српском књижевном језику (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	332

Драгана Исанловић
(Филолошки факултет, Београд)

ТЕРМИНОЛОГИЈА КУЋЕ И ПОКУЋСТВА У СУДИМЉИ ПОД КОПАОНИКОМ

Овај рад је прилог скупљању речничке грађе из народних говора, и то специфичне терминологије везане за покућство, кућне предмете и у мањој мери за делове куће. Грађу је ауторка прикупила у свом завичајном селу Судимља које се налази на југоисточним падинама Копаоника, општина Брус. Рукопис је настао као семинарски рад под руководством Драгане Мршевић. Ослонац у скупљању и обради била је монографија Гордане Вуковић „Терминологија куће и покућства у Војводини“ (Нови Сад, 1988), скраћ. *Терм. Војв.*

1. Посуде и прибор за јело

а) Судови општије намене

бакрач, гвоздени суд овалног облика који се закачи ланцем (веригама) изнад огњишта и служи за кување јела; данас се у њему носе помије. — *бокал*, стаклени или метални суд за течност. — *бучук*, дрвени округли суд у коме се држи жито пре непосредне употребе. — *ваган*, суд направљен од издубљеног дрвета за храњење деце. — *вангла*, дубљи метални суд који се ретко користи за кување. — *воденица*, месингана направа за млевење кафе. — *ерне*, земљани лонац за кување. — *ддлаг*, дрвени суд округлог или четвороугаоног облика, окачен о ексер на зиду и у њему се држи со. — *засруг*, дрвени, округли суд у коме се носи кајмак, обично када се иде на пут. — *ковин*, корпа плетена од прућа за ношење воћа, поврћа, ораха. — *кórпа*. — *кога*, гвоздени овални суд за кување хране. — *крчаг*, земљани суд за воду са уским грлићем. — *ибрик*, већи гвоздени или бакарни суд при врху сужен и извијен. — *лонче*. — *лонац*. — *сгупа*, дрвена удубљена посуда и дрвени тучак за туцање соли. — *танџир*. — *тас*, лончић за воду. — *тепсија*, метална округла плитка посуда за печење јела у шпорету. — *тестија*, земљани суд са уским

грлићем за воду. — *тигањ*. — *чџнак*, метални или дрвени издубљени суд. — *чџша*. — *чугура*, дрвени пљоснати суд, често украшена или обложена кожном навлаком. — *шџла*. — *шџерпа*.

У Терм. Војв. речи са истим значењем су: бакрач, бокал, вангла, ведрица, воденица, корпа, кота, крчаг, лонац, лонче, ступа, тањир, тас, тепсија, тестија, тигањ, чанак, чаша, чутура, шоља и шерпа. Речи којих нема у Терм. Војв. јесу: бучук, ваган, грне, ибрик, ковин. Друкчија значења истих или сличних речи у Терм. Војв.: долап, в. орман: 'део намештаја који служи за држање рубља, обично са три дубоке фиоке'. *зџструг*. в. — танур: 'дрвена плића посуда са поклопцем у којој се држи сир'.

б) Судови за млеко

бџчка, дрвена направа дубоко издубљена са издуженим дрветом у облику ваљка које се брзим покретима увлачи и извлачи и тако се од млека добија маслац. — *ведрица*, гвоздена, овална посуда са дршком у коју се директно музе млеко. — *вџрџба* — земљани суд за кисељење млека. — *каленица* — земљани или метални суд овалног облика, где се млеко хлади и са њега се скупља кајмак. *кџпица*, исто што и вџрџба. *чџбар*, дрвени овећи суд са пресолцем за сир.

У Терм. Војв. речи исте по семантици и називу су: ведрица, бучка, чабар. Речи којих нема у Терм. Војв.: вџрџба, каленица и купица. У Терм. Војв. термин бџћка, бџћкалица, бџћкало — означава дрвену дубоку посуду у којој се правило масло.

в) Судови и предмети за мешање хлеба

коленика, дрвена оклагија за развлачење теста. *наџве*, pluralia tantum, дрвена посуда у облику корита са три преграде, једна за пројано брашно, на другом крају пшенично а у средњој прегради се меси. — *оклагија*. — *сито*, направа за сејање брашна. — *сџч*, велики гвоздени поклопац који се греје на огњишту и спушта на црепуљу (в. црепуља) и тако се испече хлеб. — *танур*, дрвени круг са дршком на који се ставља тесто за хлеб да одстоји пре печења и њиме се ставља у шпорет или пекару. — *црепуља*, земљана посуда слична тепсији, служи за печење хлеба.

Речи исте по семантици у Терм. Војв. су: наџве, оклагија, сџч, сито. Друкчија значења истих или сличних речи у Терм. Војв.: коленика, витлџвка: 'ваљак од зобне сламе и блата, који се ставља између гредица по таваници'. — танур: 'дрвена плића посуда са поклопцем у којој се држи сир, в. здела, заструг, чанак'. — црепуља у копаоничком крају именује земљани суд у који се ставља хлеб и који стоји на тлу а поклапа се гвозденим сџчом. У Војводини је исто што и сџч: 'посуда под којом

се некада пекао хлеб на огњишту, в. вршка, вршња, вршњак, жврк, пека, пеква, поклопац, сач, црепња'; има и значење 'кандило'.

г) Судови за туршију и течност

ардџв, буре у коме се углавном држи ракија. *буре*, дрвени суд обично за ракију. — *каџа*, дрвена посуда за купус. — *чабар*, дрвени суд са поклопцем за туршију.

Сви ови термини имају иста значења и у Терм. Војв.

д) Прибор за јело

брџва, полукружни нож који се извлачи из дршке, обично се носи у поље са храном. — *варјача*, дрвена кашика са већим удубљењем у оном делу којим се захвата јело. — *виљушка*. — *ложџица*, кашика, некада дрвена, данас метална. — *кашиќа*. — *кутлача*, дрвена кашика која је на врху издубљена и користи се за вађење чорбастих јела из лонца. — *ноџ*. — *сатљик*, мала флаша. — *сланиќ*, дрвени предмет удубљен за со. *стаќло*, мала флаша. — *чокањ*, флашица за мале количине пића.

У Терм. Војв. речи исте по семантици: бритва, варјача, виљушка, кашика, нож, сланиќ и чокањ. Речи којих нема у Терм. Војв. су ложица и кутлача. Друкчија значења истих или сличних речи у Терм. Војв. су: — сатљик, сатљик, сатљић, в. фраклић, стаклена бочица са узаним и дугим грлом, за ракију. — стаќло, дунстфлаша, стаклени суд у који се оставља зимница.

2. Намештај: делови куће и остали предмети

а) Намештај

— *астал*, сто у кухињи и гостинској соби, *басамџи*, (басмаќ), степенице, — *брџва*. — *врата*. — *вунџа*, дрвени левак. — *дџвар*, зид. — *џнки*, левак, данас најчешће пластични. — *лаџнак*, данас замрзивач. — *мџица*, гвоздена направа која се дели на два дела који се на врху повијају; служи за вађење жара из огња. — *машиќа*, шиваћа машина. — *каџионица*, земљани судић са постољем и дршком у коме се држи тамјан а у време славе се запали и кади. — *каќак*. — *каќа*. — *кључ*. — *кључица*, кључаоница. — *колџва*, дрвена направа у којој се успављују и љуљају бебе. — *ковџег*, дрвени сандук у коме се обично чува нова одећа и одећа за свечане прилике. — *кџнац*. — *крџвет* (кревети су и дрвени и гвоздени). — *крџенац*, дрвена витрина која обично стоји у кухињи. — *котловарка*, мотка о коју се окачи одећа па се тако носи на реку на прање. — *кубе*, мала гвоздена пећ. — *ноџари*. — *обрамњача*, мотка на чијим се крајевима окаче кофе воде. — *огледџло*. — *џжег*, гвоздена шипка закривљена на врху за распиривање жара. — *орман*. — *пеќара*, рерна. — *пенџер*, прозор. — *пирџаќа*, дрвена мотка са проширењем изнад дршке, за прање и лупање веша. — *посџпа*, лопатица за жар. — *прџе*.

— *прозор*. — *реза*. — *рогови*, греде које држе кров. — *решето*. — *саџак*, гвоздена треношка над ватром на коју се ставља котло за кување. — *сџвра*, низак дрвени сто на коме се некада обедовало. — *столица*. — *стреја*. — *стубе* (pluralia tantum). — *тамјан*. — *трондишка*, ниска дрвена столицича троугластог облика са три ноге. — *фрижидер*. — *чуњак*. — *шипгло* (огледало). — *шпорет*.

Речи исте по семантици у Терм. Војв. су: астал, басамци, брава, врата, дувар, капак, клупа, кључ, кључаоница, колевка, ковчег, кревет, креденац, корито, ногари, орман, пенџер, праг, прозор, реза, рогови, решето, саџак, совра (софра), столица, стреја и шпорет. Речи којих нема у Терм. Војв.: вунија, инка, кадионица, конац, котловарка, огледало, ожег, пирајка, посипка, стубе, тамјан, фрижидер и шпигло. Разлике у семантици истих речи у Терм. Војв. су: *ладњак*, *табарка*, 'део казана за печење ракије, у који се сипа вода'. — *машице*, 'справа којом се лонци стављају у пећ и прихватају врели предмети'. — *машина*, 'справа за млевење мака, пасир'. — *кубе*, в. пица, 'зарубљени врх, појас на горњем делу зидане пећи'. — *обраница*, 'дугачко, повијено дрво које се ставља преко рамена и на коме се носе посуде с водом'. — *пекара*, '1) кућерак 2) летња кујна'. — *трдножац*, 'ниска столицича на три ноге'. — *чуњак* је на Копаонику лимени део који одводи дим из шпорета у димњак, а у Војводини: *чуњак*, *чунка* в. *игла*, 'метална шипка са ушицом за прошивање трске на крову'.

б) Предмети за осветљавање

гасарче, направа од плеха у коју се стави свећа од воска и тежине. — *гасић*, мало плехано постоље за свећу. — *дуварџа*, лампа "на гас" која виси на зиду. — *лампа*. — *луч*, две-три иверке дрвета које се пале ако нема гаса. — *свећа*. — *станило*, направи се од тежине и један крај се стави у гас у „гасарчету“. — *ћукавче*, исто што и „гасарче“. — *фењер*.

Речи исте по семантици су лампа и фењер. Речи којих нема у терминологији Војводине су: *гасарче*, *гасић*, *дуварача*, *луч*, *станило* и *ћукавче*. Друкчије значење у Терм. Војв. јесте код термина *свећа*, *свећница*, в. 'агршчић, део који плива по уљу у кандилу и у који се ставља фитиљ'.

в) Прибор за плетење

игле. — *калемче*, мали смотуљак вуне. — *клубе*, клупко.

Овде је друкчије значење исте речи у Терм. Војв. код термина *игла*, 'метална шипка са ушицом за проширивање траке на крову'. У Терм. Војв. термина *калемче* и *клубе* нема.

г) Постелина

губер, прекривач од тежине. — *јастук*. — *јџрган*. — *простирача*, исткана тканина која се простире преко сламарице. — *слџмарица*, облога од тежине напуњена пушком од кукуруза, користи се уместо душека. — *ћилим*. — *ћџбе*. — *чаршав*. — *чџрга*, ткани прекривач од грубе тканине.

Речи са истом семантиком у Терм. Војв.: губер, јастук, јорган, сламарица, ћилим, ћебе и чаршав. Речи које не постоје у Терм. Војв.: простирача и черга.

д) Прибор за купање

канџавац, пешкир. — *корѝто* (дрвено). — *сапун* (прави се од лоја и животињске масти). — *цџ*, течност која се сакупи испод олука кад пада киша (кишница) у неком суду, затим се процеди и тиме се најбоље пере коса.

Једини термин са истим значењем у Терм. Војв. је *корито*. Осталих речи у Терм. Војв. нема.

3) Одећа (женска, мушка и дечја)

а) Женска ношња

врста, низаљка, огрлица. — *гунче*, мали прслук, плетен од вуне или лапа. — *грудњак*, прслук. — *доглавче*, нека врста улошка, прави се од газе у облику венца и носи се на глави испод мараме. — *дџкати*, бакрени рејс златни новац нанизан у огрлицу. — *канѝца*, појас, дебља трака изаткана у разним бојама, везује се преко сукње. — *кџпча*. — *кошуља*. — *јаглуче*, марама коју носе девојке. — *минђушке*, минђушце. — *наглавак*, обућа исплетена од грубе вуне само за стопало. — *низаљка*, сукња ткани од вуне. — *опанак*. — *потпасача*, потсукња. — *пџјас*, пантљика која се плете широко од беле вуне за преко кошуље. — *рџкло*, блуза. — *руба*, девојачка спрема. — *сајче*, ткани грудњак преко кошуље. — *тежињарка*, сукња ткани од тежине. — *чарапе*. — *шамѝја*, марама за старије жене.

У „Терминологији куће и покућства у Војводини“ ауторка није посебно обрађивала народну ношњу ове области. Зато велики број термина из ове категорије у тој књизи не постоји. То су термини: врста, грудњак, доглавче, дукати, кошуља, јаглуче, минђушке, наглавак, низаљка, опанак, потпасача, рџкло, руба, сајче, тежињарка и чарапе. Термина са истим значењем у Терм. Војв. нема. Речи истог назива а друкчијег значења у Терм. Војв.: *каница*, 'канта', плехана посуда са дршком и поклопцем за ношење млека'. — *кџпча* је на Копаонику метална направа за закопчавање одеће, а у Војводини: *кџпча*, 'в. обртаљка, метална или дрвена шипка којом се полукружним окретањем затварају врата, рајбер'. — *пџјас*, 'в. венац — горња ивица, руб корпе'. — *шамѝја*, 'в. шамлица, ниска столица без наслона, служи за седење у кући, напољу и приликом муже'.

б) Мушка ношња

гаће, панталоне од тежинс. — *гунче*, прслук. — *гуње*, вунени огртач без рукава са капуљачом. — *јалџче*, јелек, прслук. — *јапунце*, врста гуња.

— *кѐца*, врста гуња од козје длаке без рукава; заштита од кише. — *кошуља*, *обџак*, уложак од сукна у опанку. — *опџанак*. — *рѐмик*, каиш. — *чашире*, сукнене панталоне, до колена уз ногу а изнад колена проширене са стране. — *шџкача*. — *шџбара*.

Ниједног од ових термина нема у Терм. Војв.

в) Дечја ношња

пелѐне, четвртасти комади тканине од тежине. — *пѐвој*, дугачка узица која се упреде од тежине. — *сџа*, вунена кошуљица коју носе и девојчице и дечаци до пет година. — *плетѐнче*, тако се називају и џемпер и прслук за децу нижег узраста. — *џџдица*, памучна кошуљица, — *шињѐрче*, капутић.

Ниједног од ових термина нема у Терм. Војв.

4. Разбој

брџо, део разбоја у облику чешља кроз чији је сваки делић провучена нит. — *брџило* (брџо се стави у брџило). — *вратило*, део разбоја у облику калема на коме је намотана сва пређа. — *грџице*, рам, оквир за разбој са доње стране. — *запињача*, направа којом се затеже пређа на вратилу. — *кљуна*, за седење испред разбоја. — *ниги*, део разбоја где пролази пређа. — *џснџва*, пређа која се навија на вратило. — *пџдношке*, четири дашчице повезане нитима а канапом се вежу за доњи део разбоја и притискивањем се покреће разбој. — *полџце*, део оквира разбоја у горњем делу. — *пџтка*, онај део пређе који се убацује чунком. — *сврџачка*, направа која придржава цевку у чунку. — *сџџерке*, дрвени кочићи у земљи који придржавају разбој. — *џџвка*, шупље дрвце које се ставља у чунак. — *џџнак*, дрвени предмет дугуља-стог облика кроз који се намота платно и њиме се пролази кроз нити.

Разбој није обрађен у Терм. Војв. Друкчија значења истих термина: вратило, 'део на бунару на који се намотава ланац на коме је ведро'. — грџица, 'в. греда, дрвени део који се ставља попречно преко зидова куће'. — кљуна, 'део намештаја који служи за седење више особа'.

5. Предѐње

врџѐно, сврдласто обрађен комад дрвета на који се намотава пређа са кудеље. — *кудџља*, дрвена направа при врху пљосната, где је причвршћена вуна узицом. — *прџџа*, предиво које се са кудеље намотава на врџѐно, а са њега на клупко. — *џзица*.

Ниједног од ових термина нема у Терм. Војв.

РЕЧНИК

ардѡв 1г
 астѧл 2а
 бакрѧч 1а
 басамѧци 2а
 брава 2а
 брдѧло 4
 брѡдо 4
 брѧтва 1д
 бокѧл 1а
 бѡуре 1г
 бѡучук 1а
 вагѧн 1а
 вангла 1а
 вѧрѧѧча 1д
 ведрѧца 1б
 виљушка 1д
 воденѧца 1а
 врата 2а
 вратѧло 4
 вретѡно 5
 врста 3а
 врѧба 1б
 гасѧрче 2б
 гасѧн 2б
 гѧне 3б
 гредѧце 4
 грѧне 1а
 грѡдњак 3а
 губѡр 2г
 гѡнче 3б
 гѡњ 3б
 дѡглавче 3а
 дѡлап 1а
 дѡкати 3а
 заструг 1а
 запинѧча 4
 ѧбрик 1а
 ѧгле 2в
 ѧглѡuche 3а
 ѧлѡече 3б
 ѧпѡнѡце 3б

ѧстук 2г
 ѧѡрган 2г
 кадѧноница 2а
 калѡмче 2в
 каленѧца 1б
 канѧвац 2д
 канѧца 3а
 кѧпак 2а
 кѧца 1г
 кашѧка 1д
 кѡца 3б
 клѡбе 2в
 клѡпа 2а
 кључѧница 2а
 кључ 2а
 ковѧн 1а
 ковчег 2а
 колѡвка 2а
 коленѧка 1в
 кѡнац 2а
 кѡпча 3а
 корѧто 2д
 кѡрпа 1а
 кѡтѧ 1а
 котловѧрка 2а
 кошѡља 3аб
 кревет 2а
 креденац 2а
 крѧѧг 1а
 кѡбе 2а
 кудѡља 5
 кѡпица 1б
 кѡтлача 1д
 лѧдњак 2а
 ложѧца 1д
 лѡнац 1а
 лѡнче 1а
 лѡч 2б
 мѧша 2а
 мѧнѧѡшке 3а
 машинѧ 2а
 наглавак 3а

наћвс 1в	сламарица 2г
низаљка 3а	сланик 1д
нићи 4	сџвра 2а
ногари 2а	стаќло 1д
ндж 1д	станйло 2б
обџјак 3б	столица 2а
обрамњача 2а	стрџја 2а
огледало 2а	стубе 2а
џжег 2а	ступа 1а
оклагйја 1в	сучџрке 4
опанак 3аб	тас 1а
џрман 2а	танур 1в
оснџва 4	тањйр 1а
пекџра 2а	тамјан 2а
пелџне 3в	тежињџрка 3а
пџнџер 2а	тепсийја 1а
пйрајка 2а	тестйја 1а
плетџнче 3в	тигањ 1а
пџвој 3в	тронџшка 2а
пџдношке 4	ћџбе 2г
пџјас 3а	ћйлим 2г
полице 4	узица 5
посйпка 2а	фџњџр 2а
пџтка 4	фрйжидер 2а
потпасџча 3а	цџвка 4
праг 2а	црепџља 1в
пређја 5	чаанак 1а
прџзор 2а	чабар 1г
простирача 2г	чарапе 3аб
радио 2а	чаршав 2г
рџза 2а	чаша 1а
рџкло 3а	чашйре 3б
рџмик 3б	чџрга 2г
рџшџто 2а	чунак 4
рџгови 2а	чуњак 2а
рџба 3а	чутџра 1а
сџја 3в	цџдица 3в
сџјче 3а	шајкача 3б
сапун 2д	шџмија 3а
сџтљик 1д	шџрпа 1а
сџч 1в	шйињџрче 3в
сџцак 2а	шџља 1а
свећја 2б	шпйгло 2а
сврџачка 4	шпџрет 2а
сйто 1в	шџбара 3б

Резюме

Драгана Исаилович

ТЕРМИНОЛОГИЈА ДОМА И ДОМАШНЕЈ ОБСТАНОВКИ В ДЕРЕВНЕ
СУДИМЛЯ ПОД ГОРОЈ КОПАОНИК

Данная работа является приложением к собиранию словарного материала, а именно специфической терминологии, связанной с домашней обстановкой, домашними предметами и, в меньшей степени, с частями дома. Материал собран в родной деревне автора, а текст представляет собой семинарскую работу, написанную под руководством Д. Мршевић. Опорой при собирании и обработке материала была монография Г. Вуковић *Терминологија куће и покућства у Војводини* (Нови Сад 1988).